

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ՀԱՅՍՏԱՆԻ

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԵՐԱՆԱ ՎԻՃԱԿԱՆԱԶ

Ա. ՏԱՐԻ. Բ. ՀՐԶԱՆ

1862

ԹԻԻ 16. ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 20

Հրատարակի ամիսը երկու՝ անգամ. - Վեցամսեայ գինն է 5 ֆրանգ. - Իջմիրեն դուրս 6 ֆրանգ. - Անցնար նամակ կամ ծրար չընդունուիր. - Կ'առարագրուի Իջմիր՝ ծաղիկի գրասենեակը, Կիրիթ խան. - Իջմիրեն դուրս Մեծորգոյ գարծակաշներն են, Կ Փոշիս, Խ. Թ. Գաշենտեքեան. Լ Գր. Վ. Աշեաթեան, Գաշնըշար խան Թիւ. 4. - Հաշեյ, Յ. Ս. Քիւրքեանօֆ. - Փարիզ, M. A. Mourad, Rue du Dragon, 26.

ԽՐԱՆԱ

ԱՌ ՄԻԱԲԱՆ ԶԱՆԱԿՈՒՆԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Ե՛հա առիթ յանկալի
Քեզ շնորհապարտ ո՛վ Ոգի,
Բարերարաց վե՛հ զործերն
Հնչել Հայոց սահմաններն:
Հա՛ ազգասէր վե՛հազունք
Հայաստանի զաւակունք,
Եղիս համար սիրելի
Տքնին մէկ սիրտ մէկ հոգի:
Օրհնեալ երկիրդ Հայաստան,
Դեռ չէ մարած Ոգին այն,
Չաւակներուդ սրտին մէջ
Կայ Հայրենեաց սէրն անշէջ:
Մէր որ առջի դիցազանց
Երակաց մէջ արծարծած,
Եղան քեզի մեծ պարծանք,
Եպաղայից օրինակ:
Նուիրականըն այն սէր
Չօգեալ հիմա Հայ ազգ մեր,
Նախնի փառաց յիշատակ
Կանգնել ջանան սէր յանքակ:
Ե՛հա թշուառն Երարատ
Որ կը հեծէր մինչև ցարդ,
Ոգի առած խըրախոյս՝
Կարդայ անոնց 'ի մեծ յոյս:
"Դուք իմ որդիք հարազատ
Թէ այդ սիրով ջերմեանդ,
Յարստեք, իմ նախնի
Փառքըս կանգնել պանծալի:
"Երկնից Ե՛ջը զօրավիդ
Պիտի մաղթեմ ձեզի միշտ;

Եւ անատեն Երամայ
Փառքը պիտի ցոլանայ.
"Ո՛հ անատեն ցանկալի
Վայլէք օրեր դուք պիտի,
Միայն թէ սէրն հայրենեաց
Չեր սրտից մէջ մշտարծարծ":
Եղէ ուրեմն Հայկազունք
Ենոր օրհնեալ զաւակունք,
Եռէք ոգի օն ելէք
Ի յասպարէզ քաջաց սէր:
Թշուառացեալ մեր մայրին
Լսելով՝ օն ջերմ ձայնին,
Երիանաք և յառաջ
Դիմեք ըլլանք որդիք քաջ:
Հերիք որ ցարդ հառաջեց,
Հերիք որ ցարդ արտառուեց,
Միխթարեք միաբան
Երկինք են մեր վե՛հ պաշտպան:
Սիրենք պատուենք Եղի երնիս
Չօհենք մինչև անձերնիս,
Հեռի ըլլան թող վատերն
Երիանան Հայ քաջերն:

Չ. Ս. Չ.

Ծանօթի մէջ հետեւեալ գեղեցիկ յօդուածը կը կարդանք:

ՍԵՄԵՆՏԻՐՈՒԹԻՒՆ

Մասիս քաղրին 546 թուոյն մէջ գեղեցիկ նամակ մը կարդացինք, որուն Երդոյ հեղինակը Օդոտոս 1ին դէպքը հիմ բռնելով՝ Սահմանադրութեան կործանման կարծի կարծ պատճառ.

ները մտղէ կ'անցունէ և մինակ մէկ զլխաւոր պատ-
ճառ մը կը դնէ, այս է, լրագրաց անկանոն ազա-
տութիւնը: — Արդոյ նամակագրին Ազգին ներկայ
վիճակէն պատմական դաս մը եղբակացունելու
բաղձանքը զովելի է արդարեւ, միայն թէ դասը
արդիւնաւոր գործելու համար, փափաքելի է որ
Սահմանադրութեան անկման ներքին շարժառիթը
երեւան հանէր, փոխանակ իրաց հետեւանքը պատ-
ճառի, երեւոյթը իրականի, ստուերը լուսոյ պէս
ցոյցունելու:

Եթէ Արդոյ նամակագիրը ազգային արդի
աղետալի կացութիւնը նկատելով՝ թոհանութիւն
համարէր երկու կողմանց կրից միտքը չխառնել և
անցելոյն վրայ քօղ մը ձգել, այն ժամանակ իր
գրութիւնը լոկ խաղաղասիրական յորդորանաց կամ
վարդապետական քարոզի մը արժէքը պիտի ունե-
նար. սակայն քանի որ ազգային յեղափոխութեան
բուն շարժիչը որոնելու անկեղծ հետամտութիւն մը
կը յայտնէ, իր պաշտօնը կը փոխուի: Ինքը ոչ թէ
իբրեւ անյիշաչար հաշտարար, այլ իբրեւ բանասէր
և իրաւախօս պատմաբան մը կը կանգնի հասարակաց
կարծեաց առջև և իբր այն ինքն ալ ըստ կարգի
կը դատուի:

Արդ՝ երբ պատմիչ մը եղելութեանց մինակ
մէկ կողմը կը նայի, կը դպուէ և միւս կողմը ոչ
միայն մութը կը թողու, այլ և առանց քննադա-
տութեան կը դատապարտէ, այն առեւն այս պատ-
միչը կողմապաշտ մականունը կը վաստակի:

Ի հարկէ պատմութեան գործն է բացէ՛ր
բաց և անաչառ ողուով հետադօտել և մանր կշռել
Սահմանադրութեան ծագման, կարճատե գործա-
դրութեան և մանաւանդ անոր անկման նախորդ և
յարակից պարագաները, զորս օրական թերթ կամ
պատահական դրիչ մը հաշիւանցի կը շօշափէ ու
կանցնի, բայց դարձեալ այս հարեանցի հայեց-
ւածքը, թէ և անկատար, պէտք չէ որ թիւր, աղօտ
և միականի կերպով կատարուի: —

Ըստ որում Արդոյ նամակագրին, եթէ ոչ
նամակը, միտքը կրնայ վկայել որ պատմական ի-
րողութեանց վկայութիւնը մերժել է, Սահմանա-
դրութեան ոգին անտես ընել և ավբասանել է,
այսօրինաւորութեան դադարի թեկն անել է, դա-
ւաճանութեան խրախոյս կարգալ և մէկ կողման
անխոհեմութիւնները կրօնասիրութեան պատրուա-
կաւ պարտելի է, ըսելը թէ՛ Սահմանադրութեան
կործանման միակ պատճառը լրագրաց անսանձ ա-
զատախօսութիւնն է:

Ստոյգ է որ այս մասին տարաձայն կարծիքներ
կան: Ոմանք Սահակը, ոմանք Սարգիսը, այլք

Լոյսլան (1) և Արդոյ նամակագրին ձայնակից ու-
մանք, ինչպէս են, Երեւակը, բարեյիշատակ Արեւ-
ելան Բարը և Աշաշյա Արարաբեանը, ազատախօս
հրատարակութիւնը Սահմանադրութեան կործան-
ման առաջին պատճառը համարեցին, բայց ասոնց և
ոչ մէկն ալ Գոհարոյի պարճառներ չեն երեւիր մէջ:
Վասն զի ահա Սահակը մահու պէս լուռ է, Սար-
գիսը ինկած, Լոյսլան քարայրը իջած, և Միւս-
թիւն, Մեղը — ու Միւսաբի ժամանակ մը ամիս բե-
րան նստած են, սակայն Սահմանադրութիւնը
չունչ առած չունի և երբեք առնելիք չունի. . . սա
պատճառաւ միայն. . . չուտ ըսենք. . . և քանի որ
Ազգին ամենափոքր մասը այնպիսի դրութեան տէր
է, այս տէրութեան մէջ, և այնպիսի անմեկնելի մի-
ջոյնէր — տնօրէնն է, որ ուղած ժամանակը կարող
կըլլայ մեծագոյն և օրինաւոր մասին վրայ բռնանալ
և անպատիւ օրինադաւնութեամբ իր կամքը առաջ
բշէլ:

Այսօրեայ օրս անհակառակելի ճշմարտու-
թիւն մ'է որ Ազգին այս փոքր և տիրական մասը,
ազգային և կրօնական ողիէն զատ, ամեն աեսակ
աշխարհային նկատմունքներէ շարժեալ, զորս այս
նեղ շրջանիս մէջ մեկնել չեմք կարող, Սահմանա-
դրութեան հաստատութեան դժկամակեցաւ, բայց
ժողովրդեան իրաւանց զիտակցութեան այս երրորդ-
անգամուն ալ նորահնար դիմադրութիւն մը յա-
րուցանելը խիստ մեծ յանդիմութիւն և անբարտա-
ւանութիւն համարելով՝ լռեց և գողգոջին մա-
տամբ Սահմանադրութեան գիրը ստորագրեց:
Այո՛, ստորագրեց և ժողովրդեան հետ ի վերին
երեստ հաշտ երեւեցաւ, սակայն 1860 Մայիս 24ին
ուրա գրաւ, 1861 Յունիսի 21 դէպքը պատրաս-
տել, և Օգոստոսի 21 ին տեղի տալով՝ Բ. դրան
միջամտութիւնը հրաւիրել և Սահմանադրութիւնը
կախաղան հանել:

Այո՛, ստորագրեց ու խորհուրդը երկնելով —
էհ, այսքան անարի Սահմանադրութեան գէմ դրի,
այսօր հաստատութեանը կը զիջանիմ ակամայ,
վաղը ստորագրութիւնս ուրանալու, օրէնքը աւ-
րելու առիթ մը կը դնեն. . . քանի որ խախտւո
և անվաւեր է այն օրէնքը զոր տէրութիւնը չէ սե-
սած, և քննադ. . . չէ քննադ. . .

(1) Արդոյ նամակագիրը կը ներէ մեզ անշուշտ այսպի-
սի պատկառելի անուններ, իր գրութեան և խրատուն
հակառակ, յիշատակելու, մտածելու օր երբեմն լոկ
անուան մը յիշատակութիւնը ամբողջ պատմու-
թիւն, սպասարկութիւն կամ մասնութիւն մը կը
նկարագրէ, և իր նամակին գէմ ճարտասան պատաս-
խան մըն է. . .

ծաղրեր է, միւսը քանի մը արդէն աննշան անուններ անուանելով՝ նշանաւորել է, պէտք է որ, պարտաւոր է որ չորս միլիոն ժողովուրդ այս հոգեվարքը քաշէ. . . Է՛հ, սոսկալի, արիւնալի կտակ մ'է այս պարտաւոր. . . Եւ ո՞վ է Միլոն, ո՞վ է Միլոն, որ Ազգը այսպիսի ահաբեկ ճգնաժամի, մահահալան դուռը հասցունելու գերագոյն եանձարը ունենան, ո՞վ են անոնք որ ամբողջ Ազգի մը կենաց և մահու վճիռը ձեռքերնին պիտի ունենան, ամբողջ Ազգի մը պատասխանատուութեան բեռը կըրելու փառքը պիտի ունենան. . . Եւ միթէ այս լրագիրներուն դէմ խօսող, պատասխանող լրագիր չկար: Մասիս, Արեւելեան Դար, Մեր և այլն անոնց չափ գրելու, պաշտպանելու ազատութիւն չունէին. . . Եթէ անոնք կ'աւերէին, ասոնք շինելու կարողութիւն չունէին. . . Եթէ անոնք մեղադարտ էին, վարչութիւնը պատժական կանոն չունէր և չէր պիտի ունենար արգելօք եթէ Յուլիսի 21 չը պատահէր:

Ինչպէս ատեն մը Արշալոյս, թերևս Մասիսին Արդոյ նամակագիրն ալ կը կարծէ որ վարչութիւնը ազատաբան լրագրաց դաւակից և համաժող էր. . . :

Մեր գիտցածը սա է որ Սահմանադրութիւնը ինքնին հին դրութեան խօսուն դատապարտութիւնն է, ազատ հրապարակութեան աջակից է: Այս մասին մեր տեսութիւնը երկարօրէն բացատրելու և կարծեաց ազատութեան վրայ դաս տալու պաշտօնն չունիմք, այլ դործ ցուցունելու: Եթէ Մասիսի Արդոյ նամակագիրը այս ազատութիւնը յարգելու ճամբան գիտէ, մեր այս գործն ալ կը հասկնայ, որ է իր անհիմն տեսութեան դէմ մաքառիլ, և դալիք պատասխանին պատրաստ կենալ:

Արդոյ նամակագիրը թող վստահ ըլլայ որ եթէ ինքը մեր կարծեաց հակառակ ելնէ զոր չեմք կարծեր, այս հակառակութիւնը պարտաւոր բռնելով Ազգին տունը փլելու չեմք ձեռնարկեր:

“Վասն զի մենք տեղ տեղ կը յարգենք և շատ տեղ (զթասրաութենէ) կը ինայենք անցաւ. . . լը, այն պայմանաւ որ բարեհաճի մեռնելու: Եթէ կենդանանալ, զլուսն տնկել ուզէ, իսկոյն զանի մեղքունելու չափ հեռը կը մաքառինք:

Աշխ:

ԵՐԿՈՒ ԹՇՈՒՆՈՒ ԵՒ ԲԱՐԵԲԱՂԻ ԱՆՁԵՐՈՒ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Շարունակ-ի-ն (1)

Անցեալ տարի՝ աշնան մէջ օր մի, որ ժամանակ մարդերը հնձուած էին և անտառը դեռ կը պահէր իւր ամենամեծ շքեղութիւնը, Ռոտովի գատաւորին տունը հրաւիրուեցայ: Իմ հինօրեայ զգեստս, որուն կարերը սկսեցին անսնուիլ և որ բոլորովին հեռի էր այն ատենուան նորաձեղ գոգեստներէ, այս զգեստս հագնելով՝ բոլորովին այլալոյս աչքերը դացի: Հայրը իբրև բարեկամ զիս ընդունեց և այնչափ սիրով վարուեցաւ հետս՝ որ սիրտս զուարթացաւ ու բացուեցաւ, ինչպէս ծաղիկ մի կը զուարթանայ ու կը բացուի արևուն ճառագայթները վերան զարկածին սէս: Այս բանս կանխաւ նշմարել տուաւ ինծի զուարթ և մօտակայ ապագային մէջ տեղ մի: Շատ ժամանակէ՛ ի վեր ինքզինքս այսչափ գոհ և ուրախ զգացած չէի և յոյսը կամայ կամայ ինծի կը մերձենար: Անթուանէթ, այն օր արտաքոյ կարդի քաղցրութիւն կը բանեցնէր: Հոգիս ուրախութենէ արբեցած էր, որովհետև սիրուն օրիորդը, իւր հօրը պէս, մասնաւոր մտադրութեամբ զիս կը պատուէր:

Այն տեղ շատ երիտասարդներ կային. . . զբօսնը լայն համար անտառին մէջ պտոյտ մի ընել առաջարկուեցաւ: Այս առաջարկութիւնը ինծի ծանր երեցաւ. . . որովհետև պէտք էր երաժշտաց խումբ մի բռնել և ուրիշ պատրաստութիւններ տեսնել, կարճօրէն խօսելով՝ ստակ հարկաւոր էր: Ես իմ այս թշուառ վիճակովս՝ ինչպէս կարող պիտի ընէի անոր մէջ մասն ունենալ. . . : Բայց Անթուանէթ իւր հրեշտակային ժպիտովը հարցուց ինծի.

— Անշուշտ դուք ալ այս ընկերութեան մէջ մաս պիտի ունենաք: Ես մեծաւ գոհութեամբ խօսք կը տամ անոր մէջ գտնուելու:

Հաստատական պատասխան տուի անոր հարցման, բայց այսերս կրակ կտրեր էին, և իմ այս կարմրութիւնս՝ թէ՛ անոր բարեկամական հարցման և թէ՛ իմ սաստիկ խեղճութեան. . . տաղնապին արդիւնքն էր: Բայց պէտք էր մինչև զբօսանաց օրը անթութեան համբերել, քանզի յետ այսօրիկ այն ընկերութեան մէջ չգտնուիլ չէի կրնար: Բարեբաղդաբար իրերը այնչափ հեռուն չգացին:

Պ. Քսիսթ փաստաբանը, որ զարմանալի

թիւնս : Շատերը կը փափաքին այս կերպ սկսուած մի ունենալ, բայց չեն կրնար այսպիսի բարեպատեհ առիթ մի 'ի ձեռս բերել :

Անմիջապէս ընդունեցի իւր առաջարկութիւնը, որով իւր կեպարանքը զուարթացաւ :

— Կեցցե՛ս, սրտաց նա : Բայց սիրելի բարեկամ, լաւ դիտեմ որ հիմայ դուն կանխիկ ստակի հարկաւորութիւն ունիս : Որքերուն երկրորդ-խնամակալը ինծի քառասուն թաւեր յանձնեց, առաջաւաստի : Ասիկայ ձեր ուսկանին մէջ բռնուած ոսկեղէն ձուկ մի է : Քաջութիւն, վաղը մուրհակները կընդունիս : Հիմակուհիմայ, դիշեր բարի :

Իւր դիտարկը և մուշտակաստտ վերարկուն առաւ, և ձեռքս սեղմելով՝ առաջարկանք սանդուխէն վար իջաւ և դնաց :

Սակաւ ինչ ժամանակ ետ անշարժ կեցայ, սըրտէս շնորհակալ եղայ Անորմէ՝ որ այսպիսի պատեհ ժամու մի մէջ ինձի օգնութիւն խրկեց և յետ այսորիկ գոհ սրտով անկողին մտայ ննջելու : Քառասուն թաւեր : Շիտակը շատ տարիներէ ի վեր այնչափ հարստութիւն ունեցած չէի : Այսչափ ստաւ կը երկար ժամանակ կը բաւէր ինձի : —

Շարունակել :

ՀԵՄԵՌՈՑ ԲԵՂԱԲԵՂԱՐՈՒԹԻՒՆ

(ՏԷ՝ Թ- 45. ԷԷ՝ 118) :

ԺԸ.

Անջալեզ գործեր

1. — Բնկերային և Աստուածային օրէնքները համաձայն կը պատուիրեն՝ որ ամեն մարդ պարտաւոր է պատուել ծերերը և մեծերը, ուստի երիտասարդ կամ պատանի մը անվայել գործ ըրած լինի՝ եթէ փորձառու ծերունիներու խօսքը մտիկ չընէ, զանոնք նեղէ և անարդէ :

2. — Օրերերուն ալ չվայլեր իրենց հասակին անվայել և աղայական գործեր կատարել աղու մի հետ խաղալ և այսպէսով աղայամտի և անխելքի անուն վաստակիլ :

3. — Կիները ևս պարտաւոր են զգուշանալ իրենց սեռին չվայլելի գործեր ընելէ : Որ և է մարդոց հետ բարձր ձայնով խրդելը, արական տեղին վերաբերեալ խաղերու մէջ մտնելը, ամեն տեսակ մարդոյ հետ խնդալ խօսիլը, ընկերութեան մէջ անձոռնի կերպով նստելը, անշնորհք շար-

ժուածներ ընելը և այլն, կիներու համար անվայել բաներ են, և այս տեսակ վարմունք ունեցողները անքաղաքավար և անկիրթ կըսուին :

4. — Պէտք չէ՝ մեր աստիճանէն կամ արհեստէն վեր և մեր չդիպած բաներու վերայ պարծենալ և ճարտարութիւն ցուցընել :

5. — Մարդ՝ նայելու է որ իւր բոլոր գործերը վայելուչ լինին և տեղը յարմար լինի, ինչու որ ամեն բան իրեն յատկացեալ տեղն ունի : Օրինակի աղադաւ, թէպէտեւ պարելը կամ կարգելը ինքնին յոռի բան չէ, բայց թէ որ մէկը ճամբան պարելով և ցատկելով երթայ՝ իրաւամբ ծիծաղելի կը լինի, որովհետեւ Սովորութիւնը պարելու տեղ յատկացուցեր է, չէ՞ թէ հասարակաց անցուդարձի փողոցները՝ հապա քաղիւսները և պարահանդէսի սրահները :

6. — Թէ որ տեղը սուրբ և նուիրեալ է (զոր օրինակ եկեղեցիները և ամեն դաւանանքի վերաբերեալ տաճարները) այնտեղ ծաղրածութիւն ընելը կոպտութիւն է և ամբարշտութիւն :

7. — Մէկուն մէկալին հետ միջնար, կամ անհամ կատակներով ուրիշը մի նեղացընէր :

8. — Յանկարծական ահուկի ձայներ հանելով, կամ պահուճտելով՝ մէկը մէկալը մի վախցընէր :

9. — Մէկուն յօրանջելը որ տեսնես՝ մատդ բերնին մէջ մի խօթեր :

10. — Մէկը աթոռի մը վերայ նստած ժամանակը՝ աթոռը քաշելով՝ զայն դետինը իյնեցնելը՝ անվայել գործ է :

11. — Մէկը քիթը սրբելու ժամանակը, յանկարծ ձեռքէն թաշկինակը մի քաշէր :

12. — Բնացած մարդը մի խաղտեր, և կամ քիթն մէջ յարդի կտոր կամ ուրիշ բան մի խօթեր :

13. — Աստուծոյ սուրբ անուն և սրբազան բաներու վերայ անգաղար երգում մի ընէր :

14. — Բնաւ բերնէդ անվայել խօսքեր, հայհոյութիւններ, յիշոցներ և այլն չհանես, որովհետեւ աղնիւ մարդոյ մի բերնին մէջ անոնք չեն վայլեր :

15. — Բնկերներուդ ամեն տեսակ ֆլաս հացընէլէ զդուշացիլ :

16. — Խաղու մէջ քու սիրած խաղդ խաղալէն և քու կամքդ կատարելէն յետս կեցիլ :

17. — Անքաղաքավար ու կոպիտ պատանիի գործ է՝ մեծերու առջև լիբր լիբր խօսքեր ընելը և լրբաբար ծուխ քաշելը :

18. — Սրբակրօն, աղղասէր, և բարի կրօնա-

տղոց համար դասադրքի խիստ յարմար լինելէ զատ, իւր ազգային պատմութեան և աշխարհագրութեան վերայ տեղեկութիւն չունեցողներուն ալ կը ծառայէ: Հատ կը փափաքէինք, որ վերջին աւետենները Ազգին մէջ երեւան եկած Բնկերութիւնները և Օրագրութիւնները ևս յիշուած լինէին ասոր մէջ, որովհետեւ, ըստ մեզ, ասոնք ևս Ազգային Պատմութեան մի կարեւոր մասը կրնան կազմել:

Մեր կողմանէ, ինչպէս նաև շատերը անտարակոյս, կը յորդորենք այս աշխատութիւնը յանձն առնող ազգասէր երիտասարդը, որ աւելի ընդարձակ Հայկական Ազգային Պատմութիւն մի աշխատասիրէ, որուն մեծ հարկաւորութիւն ունի Հայ Ազգը, որովհետեւ ազգասիրական և բուն Հայկական ոգւով գրուած Ազգային Պատմութիւն կը պակսի մեր մէջ:

Այս Դասագիրքը ուզողը կրնայ գտնել Պ. Հայրապետ Հաճիքիւեանին քով: Գինն է 42 դահեկան:

ՊԵՏԵՍԻԱՆԻ ՀԱՐՅԱՆՆ 1207 ԵՐԵՍԻՆ

Ժ.Գ. — Մարդուս ներքոյ ժամուան մի մեջ եցած օգտակար օգոյն բանակութիւնը սրճափ է:

Ժ.Գ. — Չափահաս մարդ մի ժամուան մի մէջ գտնէ վեց խորանարդ (1) մեթր մաքուր օդի հարկաւորութիւն ունի:

Մարդոյս՝ շնչոյ տուրեւութեան ժամանակ դուրս տուած օդը խիստ տարբեր բաղադրութիւն ունի մթնոլորտային օդին ունեցած բաղադրութեանէն: Եթէ շնչուած օդը դուրս տրուած օդին մի և նոյն բնութիւնն ունի, այն ժամանակ շնչառութիւնը չկրնար իւր հանդամանքները կատարել. քանզի այս տեսակ օդը ալ սպառած է, թոքը չկրնար օդուտ քաղել անորմէ, որով թափուութիւնն կամ անշնչութիւնը վերայ կը հասնի:

Մարդ մի չկրնար առանց դժուարութիւն կըրելու շունչ առնուլ տալ, քսան և չորս ժամուան միջոցի մէջ, ութը ռոք բարձրութիւն, ինն երկայնութիւն և ութն լայնութիւն ունեցող սահմանաւոր տեղ մի եղած ժամանակը: Այսչափ միջոցի մէջ, սահմանաւոր օդը՝ դուրս տրուած օդին մի և նոյն բաղադրութիւնը կունենայ:

Երբոր մարդերու բազմութիւն մի հաւաքուած

է գոյ բնակարանի մը մէջ՝ ուրտեղ կրակ վառուած է և մոմեր լուսաւորուած, օդին առողջարար և շնչարար մասը (թթուածին խալը (1)), այրելի նիւթերուն այրուելուն և ներկայ եղողներուն շնչառութեան համար դործածուելով կը նուազի և ասոր կը յաջորդեն անշնչարար և անառողջ խալեր (ածխային թթուուտ, ածուխի ուսիք (2)), որոնք յառաջ եկած են նիւթերու այրումէն և շնչոյ տուեւութեանէն:

Օդին ազականութիւնը կրնայ նշմարուիլ մոմերուն բոցին երկարաձգութեանէն և դունաւորութեանէն: Շնչառութիւնը ազատ լինելու համար՝ հարկաւոր է օդը շատ անգամ փոփոխել այնպիսի տեղի մը, ուր մեծ լուսաւորութիւն կայ և շատ կրակ կը վառի: Փայտը՝ որ կայրի, և մարդը՝ որ կը շնչէ մի և նոյն դործողութիւնը կը կատարեն:

Միշտ մարդս մաքուր օդի հարկաւորութիւն ունի՝ իւր առողջութեանը՝ և իւր շնչառութեանը պաշտօնը ազատօրէն կատարելու համար: Ուր տեղ մարդերու բազմութիւն կայ, այն տեղ օդի մաքրութիւն չկայ:

Գիւղային օդը անոր համար աղէկ է քաղաքային օդէն, որովհետեւ առաջինին մթնոլորտը միշտ մաքուր օդով լեցուելու գիւրութիւն և յարմարութիւն ունի:

ՀԱՐՅՈՒՄՆ

Ժ.Գ. — Ինչո՞ւ համար որչափ Երևուն մօտենանք, այնչափ աւելի ցուրտ կընէ: —

(1) Կալ կըսուի այնպիսի նստք օդային մարմնի մի, որ սովորաբար աչքի չերևիր, ասոր շատ տեսակը գոյն չունի. եթէ գոյ ամանի մէջ գրաւի մէջը կը մնայ, բայց եթէ պղտի ծակ մի գտնէ, բոլորը մէկ դուրս կը փախչի: Եւրոպացի բոլոր ազգերը խալ անուանը կըսան այս տեսակ նիւթին, մենք ևս պարտուոր ենք նոյնը գործածել:

(2) Ուսիք կըսուի որ և է մարմնոյ և թթուածին կազմ բաղադրութեանէն ձևացած մարմնը:

ՀԱՐԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԻՆ ԳԻՐ Պ. ՊԵՏԻՉՊԵՆԵԱՆ

Զ Մ Ի Ռ Ն Ի Ը Ի ՏՊԱՐԱՆԻՏԻՏԻՆԱՆ

(1) Խորանարդ կըսուի այն մարմնը՝ որուն տարածութիւնը, լայնութիւնը, երկայնութիւնը, բարձրութիւնը և խորութիւնը մի և նոյն հատաւորութիւնը ունի: